

زبان کنونی آذربایجان

بقیه از شماره پیش

lobiya	لوبیا	لوبه	لوبه ، مسخره	lowda
lappax	لب پخ (لب پهن)	لول فر	نیلوفر	lülfar
lappar	لب پریده (فنجان، بشقاب)	لوله	لوله	lūla
larza	لرزه	لوله ورچین	کسی که دز کارگاه چهره	
larza	لرزه	یا دوک هارا جمع و مرتب		
lazga	لرزه (نک. لرزه)		میکنند	lūlavarcin
laž	لج	لولین	لولهنگ	luleyin
laš	لش ، لاشه	لومی	لیمو	lūmi
lašxor	لاشخور	لوند (لوت)	لوند	lavand(-at)
laškar	لشکر	لوز	لوز	lövüz
lašabâzâr	بازار را کد ، کساد	لیباس	لباس	libâs
lašabâzâr		لیسان	نیسان (شیرازی = لیسون)	
lovâz	لفز	لیفیده	ماه نیسان	leysân
loķ	لوک ، شتر	لوفیده	ریفیده ، بالشی که برای	
laklamâx	له کردن	لوفیدن	زدن نان به تنور بکار میبرند	
lakka	لکه	لیمه		lifida
lašab(laʁab)	لقب (لقب)	لیمه	نیمه	lima
lošmâ	لقمه	لین	لگن	layan
- ۴ -				
lams	لمس	ماچ	ماچ ، بوسه	mâc
lamšak	لمس ، بیجان	ماچا	ماده (الغ و قاطر ماده)	
lamšak-lamšak	لنگ لنگان			mâcâ
landohul	لندهول	ماچه	ماهیچه	mâca
low	لو (سند. لودادن)	مارخ	مارخ ، خیره نگریستن ،	
lowa(vermâx)	لو دادن	از کمینگاه بشکار یا چیزی		
luti(loti)	لوطی	مازار	خیره نگریستن	mârəx
		مازار	مزار	mâzâr

mâyđân	مایدان	مادیان	mâzi	مازو	مازی
matal	متل	متلك	mâsxori	ماستخوری	ماسخری
ma-tal	متل (اول نسبته کشیده) معطل		mâš	ماش ، ماشك	ماش
metakka	متكه	متكا		ماه تابان (نام زن)	ماكدابان
ma-jün	مجون (a کشیده) معجون		mâkdâbân		
məx	مخ	میخ	mâkiyân	ماکیان	ماکیان
məxaċ	مخك (نام گل)	میخك	mâššâš	منقاش	ماگاش
maxlux	مخلوق	مخلوق	mâllâbâz	؛	مالاباز
maxmar	مخمر	مخمر		ملاخور ، مفت	مالاخر
	مدد	۱- مدد ، كوك	mâllâxor		
madad	۲- نام شخص			مالاریاخیز	مالاریاخیز
madrasa	مدرسه	مدرسه	mâlâryâxiz		
ma-da	مده (a کشیده) معده		mâlek	مالك	مالك
marjân	مرجان	مرجان	mâməz	مهیز	مامز
	مرجمك (اردبیل)	مرجمك ، عدس	mâhâr	مهار	ماهار
marjamak	مرجی	عدس (نك . مرجمك)	mâhânâ	بهانه	ماهانا
marji	مرد	مرد (مقابل نامرد)	mâhânâbâz	بهانه گیر	ماهاناباز
mard	مردار	مردار	mâhânâgir	بهانه گیر	ماهانانگیر
merdâr	مردانا	مردانه	mâhpârâ	ماهپاره	ماهپارا
mardânâ	مرددرد	مرددرد		نام باغیست در تبریز	ماه پیکر
mardərid	مردنگیر	؟	mâhpeykar		
mardangir	مرده شیر	مرده شور	mâher	ماهر	ماهر
merdašir	(اردبیل mardašir)		mâhica	ماهیچه (نك. ماهچه)	ماهیچه (نك. ماهچه)
	مرزنگوش (گل)	مرزنگوش	mâyâ	مایه ، دنبان	مایا
marzangüş				پنیری که مایه اش زیاد و بد مزه شده باشد	مایاخور
			mâyâxor		

مرزه	مرزه	marza	مسنه	مسانه (گودال بزرگی را
مرسیه	مرثیه	marsiya		گویند که در زمستان آنرا
مرسیه‌خان	مرثیه خوان			پر از برف کنند برای
		marsiyaxân		(مصرف تابستان)
مرسیه‌خان شایرد	شاگرد مرثیه خوان			masana
marshâl	مشعل	marshâl	مشکفه	دو لچه بزرگ که در گرما به
marsh	مفرش	marfaš	مشگر	بکار میرود maškafa
marake	مرکه (کشیده)	ma-raka	مشوق	زن نوحه خوان mešgar
margemüš	مرگ‌موش	margemüš	مغز	مشوخ (کشیده) ma-šux
marmar	مرمر	marmar	مغز (نک. مزگ)	مغز maʔz
maro	زه‌ریست	maro	مغشوش	مغشوش maʔšuš
maryami	گل‌مریم	maryami	مغغه	پشه məʔməʔa
mazâr	مزار	mazâr	مکار	مکار makkâr
mazâš	مزاج	mazâš	مکر	مکر makər
mazg	مغز (معمول دهات)	mazg	مکر باز	مکر باز makrəbaz
maza(li)	بامزه	maza(li)	مگب	مته maššab
maza	مزه	maza	ملاخ باز	معلق زن mallâxbâz
mažbur	مجبور	mažbur	ملاغی	معلقی ، کبوتر mallâʔi
mes	مس	mes	ملجوه	مارچوبه malajüva
mas	مست	mas	ملخولیا	مالیخولیا malxuliâ
	مستانه ، دختر رسیده		ملك زادا	۱- ملك زاده
mastânâ		mastânâ		۲- نام دهیست
masšara	مسخره	masšara	مملکت	malekzâdâ
maasl	مثل	maasl	مملکت	مملکت، کشور mamlakat
	مسئله‌دان ، فقیه		ممه	ممه ، پستان mama
masaladân		masaladân	من	من (ضمیر اول شخص) man

mumiyây	مومیایی	مومیای	möv	مو، رز، تاک	مو
münür	منیر	مونور		مومو (صدای گربه)	مومو
meh	مه	مه	mow-mow		.
	۱- مهتاب	مهتاب	murt	مورد	مورت
mahtâb	۱- نامزن		müršüd	مرشد	مورشود
	مهتابی، ایوان	مهتابی	müz	مزد	موز
mahtâbi			mowž	موج	موژ
	۱- مهره (تخته نرد)	مهره	mužda	مژده	موژده
	۲- چینهای دیوار باغستان		muš	مشت	موش
möhra	وجز آن			اره بزرگ (منشار)	موشار
	چینه کش، کسی که دیوار	مهره کش	mušâr		
	چینه ای میسازد		müštari	مشتری	موشتری
möhrakeš				مژده لیخ مژدگانی	موشتولوخ
mahaķ	محاك	مهاك	müštulux		
mehmân	مهمان	مهمان	müšk	مشك	موشك
	مهمانخانه	مهمانخانه	müškəđân	مشكدان	موشكدان
mehmânxânâ				موشكول پست مشكل پسند	موشكول پست
	۱- میانه	میانا	müškülpasat		
miyânâ	۲- نام شهر			موشكول گوشا مشكل گشا	موشكول گوشا
miyândâr	میاندار	میاندار	müškülgüšâ		
miyânpur	میانپور	میانپور	müšmâl	مشت و مال	موش مال
miyânci	میانچی	میانچی	murân	مغان (دشت مغان)	موغان
	میانقالی، میانه،	میانگالی	müftəxor	مفت خور	موفتخر
	قالی که در میان اطاق		müfta	مفت	موفته
	اندازند. قالیهای دو طرف			موگیر (برای گرفتن موی	موگیر
	را کنار و بالای آنرا		mugir	نوك قلم)	
	کلیگی نامند (نك. کنار و		mum	موم	موم
miyânšâli	کلیگی)				

minâxor	میرآخور	میناخور	misââl	مثقال	میسگال
minâra	مناره	میناره	misl	مثل	میسل
miva	میوه	میوه	mica	الهام، مژده؟	میچه
mivaxiz	میوه خیز	میوه خیز	meyxânâ	میخانه	میخانا
meyiz	مویز	مییز		میخوش، ملس (مزه	میخوش
meyizdânâ	هسته مویز	مییزدانا		میان ترش و شیرین)	
	- ن -		meyxoš		
nâbât	نبات	نابات	midâd	مداد	میداد
nâbâdâ	مبادا	نابادا	mirâb	میرآب	میرآب
nâdâlex	نابالغ	نابالغ		میرآخور، آخور بد	میرآخور
nâpasat	ناپسند	ناپست	mirâxör		
	ناتراشیده، تتراشیده	ناتراشیده	mirpaš	میرپنج	میرپش
nâtarâšida				میرپنج (نک. میرپش)	میرپنج
nâcâr	ناچار	ناچار	mirpanj		
nâxoš	ناخوش	ناخش		میان، متوسط	میان باب
nâr	انار	نار	miyânâb		
nâræn	نرم	نارن	mirvâri	مروارید	میرواری
nârgil	نارگیل	نارگیل	mirvat	مروت	میروت
nâz	ناز	ناز	miz	میز	میز
nâabâlœš	نازبالش	نازبالش	meyzada	میزده، مست	میزده
nâzeķ	نازک	نازک		دانه‌های درشت زغال که	میزک
nâzœķbadan	نازک بدن	نازک بدن		در ۱۰ که زغال یافت میشود	
	نازک دووار دیوار نازک، تیغه	نازک دووار	meyzak	(مویزک؟)	
nâzœķduvâr			miša	بیشه	میشه
nâzli	نازلی، نازنین	نازلی	meyl	میل	میل
nâznâzi	گل ناز	ناز نازی	meymun	میمون	میمون
nâznemat	ناز و نعمت	ناز نعمت		۱- مینا (گل)	مینا
			minâ	۲- نام زن	

نرمه روبه چارونرمه	نرمنی	ناسازنده ناخوش، بیمار	ناساز
jaru merri narmani		(نک. آلینز) nâsâz	
ندرون نیاز	نزدنیاز	ناسازگار nâsâzeyâr	ناسازیار
nâdaran	نسترن	nâši	ناشی
nesgel	بارخاطر	nâkâm	ناکام
nasim	نسیم	nâgahân	ناگهان
nasyabar	نسیه بر	nâmâ	ناما
naštâb	ناشتا	nâmâzxânâ	نامازخانا
(رضائیه = نشتو naštow)		nâmâzgâh	نامازگاه
nešdar	نشدر	nâmard	نامرد
نفتدان (چراغ ومانند آن)	نقدان	nâmurâd	ناموراد
nafdân		نان + کورنده نمک ناشناس	نان کر
nafir	نفیر	nânkör	
našad	نقد	nânnamak	نان نمک
nošul - (yul)	نگول (نقول) نقل	nâhâr	ناهار
namdâr	نمدار	nâhâmbâr	ناهامبار
namad	نمد	nâymid	نا امید
namadi	نمدی (کلاه)	نانغورش (زنجان)	نغروش
namkdân	نمکدان	naxruš	
	نمک شناس	naxanak	نخناک
namašsonâs		ناخوش (نک. ناخش) noxuš	نخوش
	نمک شناس	nartaxta	نرتخته
namašnašnâs		nard	نرد
	نمو	narduwân	نردوان
بوی، بوی نا، نمود		۱- نرگس (گل)	نرگیز
بوئی که آرد و جز آن در		۲- نامزن nargiz	
جاهای نمک میگیرد.		narom	نرم
namow		narmân	نرمان
na.nâ	نا (کشیده) نعناع		

na ... na	نه ... نه	نه ... نه	nang	نتگ	نتگ
	(نه بو نه او = نه این نه آن)		now	ناو (آسیاب)	نو
(na bu na o			novâlâ	نواله	نوالا
(نه سو نه آوادا نیخ = نه			nobât	نوبت	نوبات
آب نه آبادانی				نوبر (نك . پسه بار)	نوبار
(na su na âvâdânnix			nowbâr		
ظرفی سفالین که معمولا	نهره		nowca	نوجه ، نورسیده	نوجه
برای گرفتن کره ازماست				نوجه پهلوان پهلوان نوجه ، تازه پهلوان	نوجه پهلوان
nehra	بکار میبرند		nowcapahlavân		
nahak	نهنگ	نهك	nowdân	ناودان	نودان
na ke	نه که	نه که		نورسته ، جوان	نورسته
nahal	نهال (زنجان)	نهل	nowrasta		
nehib	نهیب	نهیب	nürsa	نورس ، بچه کوچک	نورسه
neypiš	نی پیچ (قلیان)	نی پیش	nowruz	نوروز	نوروز
neyza	نیزه	نیزه		نوروز گولی گل نوروز؟	نوروز گولی
nist	نیست ، نابود ، معدوم	نیست	nowruzgüli		
	نیست و نابود	نیست نابود	nuš	نوش	نوش
nistənâbud			nušâdər	نشادر	نوشادر
niš	نیش ، زخم زبان	نیش		نوش آفرین (نام زن)	نوش آفرین
nišâsdâ	نیشاسته	نیشاسدا	nušâfarin		
nišân	نشان	نیشان	nušejan	نوش جان	نوش جان
nišânâ	نشانه	نیشانا		روشور ، سفیداب حمام	روشور
	نشان بازلیخ نامزد بازی		nušür		
nišân bâzlix			nuši	نوشین	نوشی
nišânli	نامزد	نیشان لی	nowkar	نوکر	نوکر
neyšakar	نیشکر	نیشکر	numâ	نما ، نمایش	نوما
nišiman	نیشمن	نیشمن	numud	نمود ، نما	نومود
nifrin	نفرین	نفرین	numuna	نمونه	نومونه

vardiš	وردیش	وردیش	نیکنام	نیکنام	نیکنام
varšekas	وردشکست	وردشکس	nimpüxta	نیم پخته	نیم پخته
varšovi	گل و رشوی	ورشوی		ظرف کشک سائی ، ظرف	نیمچه
vargül	ورگل (سنج. ترگل و رگل)	ورگل		سفالین بزرگی که برای بستن ماست بکار میبرند	
vörgün	نام مرد ، گرگین	ورگون		(میاندوآب) . در تبریز	
				آنها سین seyin و در	
	ورگون + چا ؟ (نک .	ورگون چا	hasin	شیراز حسین گویند	
vörgüncâ	(ورگون)		nimca	عربی = صحن	
varam	ورم	ورم	nimdâš	لباس نیمدار	نیمدش
	یخه چاک ، یخه باز	وریاخا		کسی که چانه یا کنده خمیر	نیمدانچی
varyâxâ				را اول کمی پهن میکنند و سپس به «آچان» برای نازک کردن آن میدهد .	
	مانعی که جلو مجرای آب گذارند تا آنرا بمجرای دیگر اندازند	وریان	nimdânci		
varyân				نیم نیمه (بنائی)	نیم نیمه
	-وش، گرمیزوز = قرمزوش	-وز	nimnima		
-vaz			nima	نیمه	نیمه
vazən	وزن	وزن	niyarân	نگران	نییران
	وزن کردن	وزن نماخ		- و -	
vazənnamâx			vây!	وای	وای
vazir	وزیر	وزیر	varandâz	ورانداز	ورانداز
vasma	وسمه	وسمه		زیر و روشده (کشاورزی)	ورد
varam	یقم	وغم	vard		
vel	ول	ول	vardas	وردست ، دستیار	وردس
velgard	ولگرد	ولگرد		وردنه (ایزاری که با آن خمیر را پهن و بشکل نان درمیآوردند)	وردنه
vellamâx	ولگشتن	وللماخ			
valvala	لوله	لوله			
valiyat	ولیعهد	ولیت	vardana		

hab	هب	حب	veyrân	ویران(وران) ویران
hax(hâx)	هخ(هاخ)	حق		ویرانه(ورانه) ویرانه
hax ^{du}	هخ گو	حقگو	veyrâna(verâna)	
hadar	هدر	هدر	vird	ویرد ورد
harâdâm	هر آدام	هر کس	višakündür	ویشه کوندور کندر
harâm(hârâm)	هرام(هارام)	حرام	vilâyat	ویلایت ولایت
	هرامزادا	۱- حرامزاده		ه -
		۲- مخلوط آهک و گل و کاه (بنامی)	hâji	هاجی حاجی
harâmzâdâ	هرام لگمه	حرام لقمه		هاجی لیلک حاجی لک لک
harâmlo ^{ma}			hâjileylaĳ	
harpadiyân	هر پدیان	هدیان	hâcaı	هاچال هچل ، بور
harcekâra	هر چه کاره	هر کاره	hâsâd	هاساد آسان
harza	هرزه	هرزه	hâšiya	هاشیه حاشیه
harzagard	هرزه گرد	هرزه گرد	hâl	هال حال
	هرزه کار	هرزه کار ، هرزه	hâlbâhâl	هال باهال حال بحال
harzakâr	هرزه هرزه	بی ادبانه ، بهره	hâlu	هالو هالو
harzaharza			hâlvâ	هالوا هالوا
harkas	هر کس	هر کس		هالواخاسا نام نکتوع حلوا (خاصه حلوا)
	هر کسی هر کسی	هر کسی هر کسی ، بی نظم و ترتیب	hâlvâxâsâ	
harki harki	هر رنگه خانان	هر رنگ خانه ، هر کسی	hâmâr	هامار هموار
	هر کسی ، شرب الیهود		hâmâš	هاماش همراه ، رفیق راه
harangaxânâ	هر یف	حریف		هاوادار هوادار ، طرفدار
harif			hâvâdâr	
			hâmi	هامی حامی
			hâmmi	هامی همه
			hâvâyi	هاوایی هوایی
				های هوی های وهوی ، هیاهو
			hâyhuy	

halša	حلقه	هلیکه	haril(harir)	حریر (هریر)	هریل (هریر)
	حلقه ریزه (در) ، چفت و ریزه	هلیکه روزه		هزارپشه (زنجان)	هزارپشه
halšaraza			hezârpeša		
hala	حالا	هله	hasəntis	هست و نیست	هست نیس
hamân	همان	همان		هشت پر ، هشت پره	هشپر
hamânke	همانکه	همانکه	hašpar		
hamâhak	هم آهنگ	هماهک	haštak	هشت یک	هشتک
hambâl	همبال	همبال	hašti	هشتی	هشتی
	همبال بی مزد ، کسی که کاری را بدون اجر و مزد میکند	همبال بموز	hašernašer	حشرونشر	هشرنشر
hambâlbemüz			hašiš	حشیش	هشیش
				هفت آشی است	هفت آویون
hampiyâlâ	هم پیاله	هم پیالا	haftəloyun		
hamtax	هم تخت	هم تخ	hafta	هفته	هفته
hamjis	هم جنس	هم جیس	hatabijâr	یکنوع ترشی	هفته بیجار
hamcâder	هم چادر	هم چادر		روز هفت ، حمام روز هفت	هفته ریز
hamceš	هم چشم	هم چشم		(معمولاً حمام روز هفتم	
	هم چشمی	هم چشمی لیخ	haftariz	عروسی)	
hamcešməlix			hafjüş	هفتجوش	هفتجوش
hamxâb	هم خواب	هم خواب		هفت درم (وزنی است)	هفت درم
	هم خوابه ، همسر	هم خوابه	hafderam		
hamxâba				هفت دیوان (نام جائیست)	هفت دیوان
hamxarman	هم خرمن	هم خرمن	hafduvân		
hamdarbat	هم در بند	هم در بت	hekâyat	حکایت	حکایت
hamdars	هم درس	هم درس	hakim	حکیم ، بز شک	حکیم
hamdas	هم دست	هم دست	hošša	حقه	هکه
hamdasta	هم دسته	هم دسته	hoššâbâz	حقه بار	هکا باز
hamdüš	همدوش	همدوش	hel	هل	هل

hamšasam	هم قسم	همگسم	hamduvâr	همدیوار	همدووار
hammaslak	هم مسلك	هم مسلك	hamdin	همدین	همدین
hammašrab	هم مشرب	هم مشرب	hamrâh	همراه	همراه
hammanzil	هم منزل	هم منزل	hamradif	همردیف	همردیف
hammanšal	هم منقل	هم منگل	hamrak	هم رنگ	همرك
hamnow	هم نوع	همنو	hamzabân	هم زبان	همزبان
hamnišin	هم نشین	هم نیشین	hamsâz	همساز	همساز
hamvatan	هم وطن	هم وتن	hamsâyâ	همسایه	همسایا
hamvilâyal	هم ولایت	هم ویلایت	hamsadâ	هم صدا	هم صدا
hamavax	هم وقت	هم و خ	hamsühbat	هم صحبت	هم سو هبت
hamhama	هم همه	هم همه	hamsar	همسر	همسر
hamin	همین	همین	hamserr	همسر، همراز	همسر
haminke	همینکه	همینکه		تپانچه دولول (جفت لول)	همسوار
hanâ	حنا (نك، خنا)	حنا	hamsuvâr		
hanjara	حنجره	هنجره	hamšari	همشهری	همشری
hangâmâ	هنگامه	هنگاما	hammaša	همیشه	همیشه
	هنگمه (هنگاما)	هنگامه (دردهات)		همیشه بهار	همشه باهار
hangama			hammašabâhâr		
hüri	حوری	هوری	hamšakil	همشکل	همشکیل
	حوضك، چاله کرسی	هوزك	hamkâr	همکار	همکار
howzak				هم + کت (= کند = ده)	همکت
hüžra	حجره	هوژره	hamkat	همکت + هده	همکت + هده
havas	هوس	هوس	hamküca	همکوچه	همکوچه
havaskâr	هوسکار	هوسکار		هم + کوشن (= کشن)	هم کوشن
howsala	حوصله	هوسله		نك، کوشن	
hüfra	حفره	هوفرء	hamkowšan		
	هاون (سنج، فارسی عامیانه)	هوك	hamkiš	همکیش	هم کیش
havaĳ	(هونگ)				

بالان یا تکل خر و قاطر را	هوک دسته	دسته هاون	havkdasta
از پشت بیگدیگر وصل	هولکی	هولکی ، شتابزده	
میکند و روی کفل و زیر دم			howlaki
قرار دارد . . .	هوله	حوله	howla
yânaki	هولی	هلو	huli
yâvâ	هووز	حوض	howuz
yâvâš	هووزچا	حوضچه	howuzcâ
y. daķ	هیبه	خورچین کوچک بنایان و	
یختر بهشت	مانند آن	مانند آن	heyba
yaxtarbehešt	هیران	حیران	heyrân
یخدان ، رختدان ، صندوق	هیله	حیله	hila
yaxdan	هیله باز	حیله باز	hilabâz
yaxni	هیله باز لیخ	حیله بازی	hilabâzlix
yaxa	هیله کار	حیله کار	hilakâr
یک خشته (بنائی)			
yekaxešta			
yekšamba	یا	یا	yâ
yaldâ	یابی	یا بو	yâbi
یلمی	یادیار	یادگار	yâdiyâr
yamani	یادیار لیخ	یادگاری	yâdiyârrix
یمنی دوز	یادبگار	یاوگار	yâdigâr
yamanidüz	یار	یار	yâr
یومن	یار بز؟	پونه	yârpəz
یونجا	یاسمن	یاسمن (گل)	yâsaman
بی دس	یا گوت	یا قوت	yâšut
یک رنگ	یال	یال	yâl
بی دستی	یال گوبال	یال و کوبال	yâlšubbâl
یکدستی ، رودست	یانکی	رانکی (نوار پهن چرمین یا	
yeydasti		پشمین و مانند آن که دو طرف	

- ی -

واژه‌هایی که در اینجا گرد آورده شده است، چنانکه گذشت، واژه‌هاییست ایرانی (فارسی، آذری و عربی دخیل در هر دو) که در زبان کنونی آذربایجان رواج دارد. البته اگر کوشش بیشتری شود میتوان شماره آنها را تا دوسه چندان بالا برد و این خود کار فاضلان آذربایجانست که بزبان محلی آشنائی کامل دارند. در طول مدتی که این رساله ناچیز در نشریه دانشکده ادبیات تبریز چات میشد، چند صد واژه دیگر از این قبیل با کمک دوستان و آشنایان فراهم شد که، اگر هیئت تحریریه نشریه دانشکده ادبیات موافقت کند، امید است آنها، با آنچه پس از این جمع آوری خواهد شد، در یکی از شماره‌های آینده این نشریه بعنوان ذیلی بر رساله حاضر بچاپ رسد.

ناگفته نماند که این لغت‌ها یعنی آنچه بچاپ رسیده است و آنچه بعد از این چاپ خواهد شد، مربوط بشهر معینی نیست بلکه مربوط بسراسر آذربایجانست، منتهی از این نکته نباید غافل بود که بعضی از این واژه‌ها اصطلاح پیشه‌ای مخصوص و یا طبقه‌ای معین است و نباید انتظار داشت که مردم همه آنها را بدانند مثلا نباید منتظر بود که همه اصطلاحات کشاورزی و نام دست افزارهای مخصوص کشاورزان و روستائیان را مردم شهری بدانند و همیکنه مثلا کسی یا تنی چند از مردم تبریز، يك یا چندتا از این واژه‌ها را ندانند، نباید آنها را بکلی از لغت و فرهنگ این سامان طرد کرد. جلو بعضی از واژه‌ها در این مجموعه نام شهری دیده میشود، این می‌رساند که این واژه بخصوص در آن شهر رواج دارد و در سایر شهرهای آذربایجان زبانزد مردم نیست یا اقلا نگارنده از وجود آن لغت در زبان مردم شهرهای دیگری اطلاعت.

طرز تلفظ پاره‌ای از واژه‌ها نیز در همه جا یکسان نیست و چون تلفظ شهریان و روستائیان را باهم بسنجیم، این اختلاف بیشتر نمایان میشود. و هم چون ویل‌های این لهجه بسیار کوتاهست (۷۷) بعضی اوقات تشخیص صحیح آنها (بویژه تشخیص میان u و ü و e و o) برای شنونده بسیار دشوار میگردد.

اگر در نظر داشته باشیم که زبان مردم آذربایجان قبلا آذری بوده و بعد ترکی شده است، یعنی ترکی مخصوصی که با آذری و فارسی اندر آمیخته است، و فارسی هم در هر دو دوره، چه هنگامی که با آذری سخن میگفتند و چه اکنون، بواسطه اینکه زبان ادبی سراسر کشور بوده و هست، در هر دو تاثیر فراوان داشته است، در خواهیم یافت که زبان کنونی آذربایجان نمیتواند خالی از مشخصات فونتیکی یکی از این سه باشد، و هم باید دانست که تاثیر این هر سه در یکدیگر در هر جا و در زبان هر طبقه مردم نمیتواند برابر باشد، مثلا تاثیر زبان فارسی در طرز تلفظ و گفتار شاعران و ادیبان و نویسندگان و دیوانیان

۷۷- مگر یاء و واو مجهول و حرفی که جانشین حرکت و حرفی شده باشد که کمی کشیده تر تلفظ میشود.

و با سوادان و فرهختگان و بازرگانان و مردم شهرهای بزرگ بیشتر است تا طبقات دیگر و البته از قدیم هم چنین بوده است .

۲۳- ترویج و اشاعه زبان فارسی در آذربایجان برخلاف آنچه تصور میکنند بسیار ساده و آسانست ، چه ، چنانکه گذشت، در حدود هفتاد درصد از لغاتی را که مردم این سامان در گفتگوی

روزانه خویش بکار میبرند فارسی و یا ایرانیست ، و گذشته از این طرز بیان اندیشه و غالب تشبیهها و مثلها و استعارهها (۷۸) همه ترجمه از فارسی و یا آذریست و بنا بر این ترویج زبان فارسی در آذربایجان بواسطه همین یکسان بودن طرز اندیشه و اشتراك در بسیاری از لغات با سایر نقاط کشور بسیار آسان خواهد بود .

برای اینکار نخست باید عواملی را که باعث انتشار زبان ترکی در آذربایجان بوده است و ذکرشان در آغاز این رساله گذشت در نظر آورد و دید که آیا میتوان از اینگونه عوامل بنفع ترویج زبان فارسی در این استان استفاده کرد یا نه ؟

دیدیم که زبان آذری ، بواسطه کوهستانی بودن استان آذربایجان و زمستانهای دراز این سامان و نبودن ارتباط کافی میان مردم و در نتیجه نیامیختن آنها با یکدیگر بلکه هائی منشعب شده بود که هر یک برای همه دشوار و از اینرو برای تغییر مناسب بود. از طرفی دیگر بواسطه روی کار آمدن صفویان زبان ترکی که زبان نخستین پیروان این خاندان یعنی چند قبیله ترک و ترکمان بود تقویت شد چه اینها هسته مرکزی حکومت تازه را تشکیل میدادند، شخصیت های برجسته کشور، فرمانداران ، سپهبدان ، لشکریان و درباریان همه از اینان بودند و در نتیجه زبان دربار و شخص شاه که در عین حال مقام پیشوائی دین را هم داشت ترکی بود و بسختی دیگر زبان ترکی زبان بانیان تحول اجتماعی که در زمان صفویه آغاز شد ، و مردم آذربایجان را بهم در آمیخت بود، بدین ترتیب زبان ترکی در آذربایجان باب شد و مردم این سامان چه برای رفع نیازهایی که در نتیجه این آمیزش بوجود آمده بود، چون شرکت در لشکر کشی ها و وعضو تبلیغ ها و چه برای تقرب بدربار و شخصیت های بانفوذ کشور ترکی گوئی آموختند. این زبان نخست در طبقه اول مردم رسوخ یافت و سپس در سایر طبقات . در آغاز مردم بتدریج دوزبانی شدند و بعد رفته رفته زبان اول را فراموش کردند ولی از زبان اول لغاتی که مورد احتیاج روزانه مردم بود جای خود را در زبان دوم باز کرد و چنانکه میدانیم شخصت هفتاد درصد لغات زبان ترکی آذربایجانی واژه های است ایرانی .

۷۸- تهیه مثالها و تشبیهات مشترک ترکی آذربایجانی و فارسی خود موضوع رساله ایست جداگانه و چه خوبست اگر کسی که این هر دو زبان را بخوبی میدانند بدین کار همت گمارد و در این باب رساله ای پردازد .

اکنون همین عوامل بنفع ترویج زبان فارسی درین استان درکار است . پس از مشروطیت بواسطه ترویج فرهنگ و ازدیاد دبستانها ، پیدایش روزنامهها ، ازدیاد کارهای دیوانی و آمیزش بیشتر مردم این استان با سایر نقاط کشور، کارزبان فارسی بالا گرفت و از آن بس تاکنون روز بروز آشنائی مردم بزبان فارسی بیشتر شده است و میشود و اگر از راههای گوناگون بترویج و اشاعه زبان فارسی کمک شود، زودا که مردم دوزبانی شوند و بتوانند بزبان فارسی بخوبی سخن گویند این نود کمک بزرگی خواهد بود بتوسعه فرهنگ در این استان .

مهمترین راههایی که میتوان درین باره از آنها استفاده کرد از اینقرار است :

- تاسیس کودکستانهای زیاد اقل در شهرها ، والبته این چنین کودکستانهایی باید در تحت نظر بانوانی اداره شود که درین کار، یعنی در تربیت کودک، متخصص باشند و محیط کودکستان را بتوانند پر از نشاط و شادی و بازی کنند و زبان فارسی را بالهجه مخصوص فارسی حرف بزنند و بآموزش کودک علاقمند باشند .

- تهیه دبستان در سراسر استان و برای کودکانی که بسن دبستان میرسند .

- تهیه آموزگارهای خوب بویژه برای سالهای نخستین دبستان ، آموزگارانی که در تربیت کودک و در روان شناسی از نقطه نظر تعلیم کودک و همچنین در تعلیم زبان ماهر و متخصص باشند . بزرگترین اشکالی که در راه تهیه اینگونه آموزگاران موجود است شرایط و قوانین استخدامی است . تاریقتیکه دستگاہهای فرهنگی ما میان رتبه های آموزگاری و دبیری فرقی قائل است، چه از لحاظ شخصیت دبیر در جامعه، که بهتر و برتر است ، و چه از لحاظ تفاوت حقوقی که میان این دو طبقه برقرار است، تهیه آموزگار خوب بسیار مشکل است، چه هر یک از آنان قطعاً در پی رسیدن بمقام ممتاز دبیری، دریافت حقوق بیشتر و زندگی در محیط مساعدتر شهرها خواهد بود .

برای تهیه آموزگاران خوب بایستی بآنها کمک بیشتری کرد که بتوانند تحصیلات عالی داشته باشند، دانشگاه را ببینند و در آنجا بخصوص متخصص تربیت و تعلیم کودک شوند، میان حقوق آنان و دبیران فرقی قائل نشوند و حتی شرایط زندگی آنها را در دیهها و روستاها مناسب کنند و اقل در جوار هر دبستان روستائی خانههای کوچکی برای آموزگاران بسازند .

- همت گذاشتن به تعلیم و باسواد کردن سالمندان و تهیه خواندنیها و کتابها و روزنامههایی برای آنان که بکار روزانه شان کمک کند . مجامع متشکل مانند کارخانهها و اتحادیه اصناف برای آغاز کار تدریس مناسبتر است . در روستاها میتوان از آموزگاران اطاقهای دبستان استفاده کرد .

- رادیونیز و سیاه خوبی برای آموزش زبان و هر نوع تعلیمات بهداشتی و کشاورزی

و جز آن خواهد بود. البته شنیدن قسمتی از برنامه رادیو بزبان فارسی کمکی است در آشنائی بیشتر مردم باین زبان، ولی اگر تمام برنامه رادیو آذربایجان و حتی قسمت اعظم آن بزبان فارسی اجرا شود برای مردمی که آشنائیشان باین زبان کمتر است ملال آور خواهد بود. گفتیم که لغات فارسی و ایرانی تقریباً هفتاد درصد زبان کنونی آذربایجان را تشکیل میدهد و کسی که هفتاد درصد زبانی را بداند فهم آن زبان برایش آسان خواهد بود، پس علت اینکه بعضی از مردم که از خواندن و نوشتن بهره‌ای ندارند فارسی را بدشواری می‌فهمند یا اصلاً نمی‌فهمند همانا وجود اختلاف در طرز تلفظ لغات مشترک است، اگر در ضمن بخش اخبار و سخنرانیهای ترکی مشترکات و اصطلاحات عیناً بلکه اصل ادا شود گوش شنوندگان رفته رفته بدانها آشنا میشود، از طرفی چون این واژه‌ها بالهجه اصلی فارسی خود در جمله‌های ترکی بکار می‌رود فهم آن برای شنوندگان آذربایجانی آسانست و از طرف دیگر پس از آشنائی باین لغات مشترک آنها را در جمله‌های فارسی نیز آشنایانند و بکمک همین مشترکات که بیشتر از نصف لغات هر جمله را تشکیل میدهد فهم زبان فارسی برایشان آسان خواهد بود و البته آموختن و فرا گرفتن سی درصد بقیه کار دشواری نخواهد بود.

- بخش و ترویج آوازه‌ها و تصنیف‌های ساده و عامیانه فارسی بوسیله صفحات گرامافون در قهوه‌خانه‌ها و کارگاه‌ها و کارخانه‌ها نیز، گذشته از اینکه بنشاط کارگران در هنگام کار و استراحت کمک‌شایانی میکند، وسیله خوبیست برای بیشتر آشنا ساختن آنان بزبان فارسی.

- ساختن راه‌های خوب و مربوط کردن دیه‌ها و شهرها بمرکز استان و فراهم ساختن وسایل ارتباط بیشتری میان مردم نیز بطور غیرمستقیم بدین منظور کمک میکند.

- آخرین و قطعی‌ترین و برترترین راه ساختن شهرهائی برای کودکانست. اینگونه شهرها را میتوان برای نخستین بار در جاهاییکه دارای دیه‌های فراوان و پراکنده و کم جمعیتست، مانند نواحی اهر و آرسباران، پی‌افکنند. آغاز کار، ساختمان زایشگاهی بزرگ و چند کودکستان و دبستان بسنده است ولی رفته رفته باقتضای سن کودکان، دبیرستانها و آموزشگاههای دیگر برای فرا گرفتن پیشه‌های گوناگون باید بدانها افزود. بوجود آوردن اینگونه شهرها گذشته از تممیم و ترویج زبان فارسی دارای فوائد بشمار بیست که از آنجمله است:

الف- پیدایش شهرهای زیبایی که در ساختن آنها تازه‌ترین روش شهرسازی بکار رفته باشد و مردم آنها از جدیدترین وسایل زندگی امروزی برخوردار باشند.

ب- بالارفتن سطح تربیت و امکان بکار بردن بهترین روش آموزش بدون پیمودن مدارج مختلف آن (ازدانی عالی) و بالنتیجه، راه یکساله را یکشبه رفتن و رسیدن بکاروان تمدن و فرهنگی که روزی مشعلداران آن بودیم و امروز لنگ‌لنگان در پی آن روانیم.

- ج - ازدیادکار در نتیجه نیاز مردم بزندگی بهتر و برتر و آموختن پیشه‌های مختلف.
- د - بالا رفتن سطح بهداشت عمومی و کم شدن مرگ و میری که بدبختانه گریبان گیر بود درصد از کودکان این کشور است.
- ه - افزایش جمعیت دانشمند و کاردان جامعه و کشور .
- و - کاسته شدن و ازمیان رفتن تعصبات گوناگونی که اکثریت و اقلیت‌ها را بهم بدبین کرده و از هم دور نگاه داشته است ، در اثر آموزش و آمیزش .
- و هزاران سود دیگر که تربیت اجتماع برای زندگانی بهتر، در پی دارد .

پایان

در فراهم آوردن مقدمه این رساله

از کتابهای زیر استفاده شده است :

- احسن التقاسیم از مقدسی ، چاپ لیدن .
- اقبالنامه از نظامی ، چاپ وحید ، تهران .
- Old Persian از R. A. Kent چاپ امریکا .
- Awesta از K. F. Geldner چاپ آلمان .
- Altiranisches Wörterbuch از Ch. Bartholomae چاپ استراسبورگ .
- Iranisches Namenbuch از Justi چاپ لپزیک .
- بندهشن (بزرگ) چاپ انکلساریا ، بمبئی .
- بندهشن (کوچک) چاپ Justi ، لپزیک .
- Paikuli از Herzfeld ، چاپ برلین .
- Pahlavi Texts ترجمه E. W. West جزء مجموعه Sacred Books of the East ، چاپ اکسفورد .
- التنبیه والاشراف ، از مسعودی ، چاپ بغداد .
- چهارمقاله ، از عروضی ، چاپ لیدن .
- تاریخ الرسل والملوک ، از طبری ، چاپ لیدن .
- التواریخ القدیمه من المختصر فی اخبار البشر ، از ابوالفدا .
- حافظ، دیوان، چاپ قزوینی ، تهران .
- سعدی، دیوان، چاپ فروغی ، «

سنائی، دیوان، چاپ مدرس رضوی، تهران
 فرخی، دیوان، چاپ عبدالرسولی ، «
 منوچهری، دیوان، چاپ دبیرسیاقی، «
 ناصر خسرو، دیوان، چاپ مینوی، «

(Zeitschrift der Deutschen Morgenländischen ، ZDMC
 Gesellschaft) ۳۵ ، ۳۹

سنی ملوک الارض والانبیاء، از حمزه اصفهانی، چاپ لیبزیک .
 شاهنامه، از فردوسی ، چاپ بروخیم ، تهران.
 صورة الارض، از ابن حوقل، چاپ لیدن.
 الفهرست، از ابن الندیم ، چاپ مصر.
 الکامل فی التاریخ ، از ابن اثیر، چاپ لیدن.

Chronology of Ancient Nations ترجمه اثار الباقیه بیرونی از Sachau

Glossar zu Firdosis Schahname از Wolff چاپ برلین .

The Land of the Eastern Galifate از Le Strenge ، چاپ کمبریج .

لیلی و مجنون، از نظامی، چاپ وحید دستگردی، تهران .
 مجله یادگار، سال ۲ شماره ۳ .

مروج الذهب، از مسعودی، چاپ پاریس .

مسالك الممالك، از اصطخری، چاپ لیدن .

المسالك والممالك، از ابن خردادبه، چاپ لیدن .

معجم الادباء، از یاقوت، چاپ مصر .

معجم البلدان، از یاقوت، چاپ مصر ولیبزیك .

نزه القلوب، از حمد لله مستوفی، چاپ لیدن .

یسنا ، از استاد پوردادود، چاپ هند .

« « « «

